

Ю. С. Вичалківська,
здобувач, Хмельницький університет управління та права

ЗАЛУЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Yu. Vychalkivska,
applicant of Khmelnytskyi university of management and law

INVESTIGATION OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS TO IMPLEMENT THE EFFICIENT PUBLIC CONTROL BY ACTIVITY OF THE COMPOSITION OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE

У статті зазначено, що сфера забезпечення національної безпеки і оборони є важливою ланкою в системі взаємодії інституцій громадянського суспільства та держави. Наголошено, що громадянське суспільство є ключовим "агентом" у зміцненні прав та можливостей громадян, забезпеченні політичної підзвітності, у тому числі у сфері національної безпеки і оборони. Обґрунтовано, що у демократичних країнах ключовою складовою державної політики національної безпеки є громадський контроль за діяльністю сектору безпеки і оборони, а дієвість та ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства за процесом формування та реалізації політики безпеки є важливим індикатором стану демократичного розвитку кожної держави. Зазначено, що відмова від комунікації з громадянським суспільством та його відсторонення від формування політики національної безпеки перетворює громадський сектор на альтернативу та конкурента владного сектору як у безпековій, так і в соціальній і політичній сферах, негативно впливає на рівень підтримки владних інститутів з боку населення, підриває легітимність публічних державно-управлінських рішень та знижує готовність населення до їх виконання.

The article states that the sphere of ensuring national security and defense is an important link in the system of interaction between civil society and state institutions. It was emphasized that civil society is a key "agent" in strengthening the rights and opportunities of citizens, ensuring political accountability, including in the field of national security and defense. It is substantiated that in democratic countries, the key component of the state policy of national security is the public control over the activity of the security and defense sector, and the effectiveness and efficiency of the activities of civil society institutions in the process of formation and implementation of security policy is an important indicator of the state of democratic development of each state. It is proved that the refusal to communicate with civil society and its removal from the formation of a national security policy transforms the public sector into an alternative and a competitor of the power sector both in the security and social and political spheres, negatively affects the level of support of power institutions by the population, undermines the legitimacy of public government decisions and reduces readiness of the population to implement them.

Ключові слова: державне управління, національна безпека, сектор безпеки і оборони, демократичний цивільний контроль, громадський контроль.

Key words: public administration, national security, security and defense sector, democratic civil control, public control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сфера забезпечення національної безпеки і оборони є важливою ланкою в системі взаємодії інституцій громадянського суспільства та держави. Тому в де-

мократичних країнах ключовою складовою політики забезпечення національної безпеки є громадський контроль за діяльністю складових сектору безпеки і оборони, а ефективність діяльності інститутів громадянсько-

го суспільства за процесом формування та реалізації державної політики безпеки і оборони є важливим індикатором демократичного розвитку держави.

Очевидно, що вплив громадських інститутів на державну політику в будь-якій сфері життєдіяльності суспільства залежить від загального рівня суспільної організації, готовності та спроможності громадян та їх об'єднань на практиці реалізувати задекларовані Конституцією демократичні права і свободи, що значною мірою визначається фінансовою й організаційною незалежністю інститутів громадянського суспільства та наявністю механізмів впливу на формування та реалізацію державою політики національної безпеки [1].

Отже, громадянське суспільство є ключовим "агентом" у зміцненні прав та можливостей громадян, забезпеченні політичної підзвітності, у тому числі у сфері національної безпеки і оборони. Гарантування безпеки громадянам є одним із фундаментальних зобов'язань держави. Кожна демократична держава зобов'язана гарантувати та забезпечувати безпеку на принципах ефективності, прозорості та відповідальності перед своїми громадянами.

Стратегічні підходи до процесу розвитку сектору безпеки і оборони України закладено в Указі Президента України № 92/2016 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 берез. 2016 р. "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України, яка спрямована на удосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дослідженню ролі та місця сектору безпеки і оборони в українському суспільстві та процесу демократизації армії приділялась увага в роботах С.І. Білокопя, І.В. Білана, О.Ф. Белова, В.П. Горбуліна, В.В. Говорухи, А.С. Гриценка, А.В. Єрмолаєва, А.Б. Качинського, В.А. Ліпкана, О.В. Литвиненка, І.І. Мусієнка, О.В. Полторакова, Л.В. Полякова, В.М. Рижих, А.І. Семенченка, М.В. Сіцінської, М.В. Сунгуровського, І.А. Храбана та ін.

Деякі аспекти практики регулювання цивільно-військових відносин були предметом окремого розгляду зарубіжних науковців, серед яких необхідно виділити таких учених, як: Х. Борн, О.А. Бабанов, О.Г. Воловодз, І. Коул, К. Кинцельбах, С. Ланн, І. Лей, Ф. Флурі, С. Хантінгтон та ін.

Отже, говорячи про стан розробки наукових проблем, пов'язаних з громадським контролем за діяльністю сектору безпеки і оборони, слід підкреслити, що інтерес до зазначеної теми проявляється виключно для вирішення окремих питань, тобто дослідження є безсистемними і фрагментарними. Тим часом виникають негативні тенденції, що призводять до зниження авторитету та рівня довіри громадян до структур сектору безпеки і оборони.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — розглянути правові механізми щодо залучення громадянського суспільства до здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Приділимо увагу розкриттю сутності громадського контролю. Громадський контроль — це один із видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою [3].

Сьогодні залучення громадян, інститутів громадянського суспільства до участі в процесі обговорення, розробки, експертизи, прийняття та здійснення політичних і державно-управлінських рішень, що стосуються суспільно значущих, групових та інших інтересів і потреб, реалізується органами влади не повною мірою, що є свідченням слабкості демократичних процесів. Система державної влади в Україні залишається непрозорою та досить закритою і, по суті, ця непрозорість і закритість органів державної влади перетворилася в стримуючий фактор демократичного, соціально-економічного розвитку держави.

Згідно зі ст. 9 Закону України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 р. № 964-IV: "...громадяни України через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку" [4].

Діяльність інституцій громадянського суспільства створює можливість кожній людині впливати на процеси, що відбуваються в державі. Через унікальну позицію недержавних інституцій (основні ознаки якої: перебування поза державним і комерційним секторами; переважно невеликий обсяг учасників; більш тісний зв'язок із населенням за місцем проживання; організаційна гнучкість тощо) вони стали потужним чинником впливу на суспільно-політичний процес у країні.

Сьогоднішній рівень демократизації суспільства є прямо пропорційним розвитку недержавних інституцій (інституцій громадянського суспільства), основними завданнями яких є здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в Україні.

У державах зі сталою демократичною системою державного управління громадянське суспільство в регламентованому законодавством форматі реалізує функції контролю за процесом прийняття державно-управлінських рішень та поточною діяльністю структур сектору безпеки за такими напрямками:

— політичному — відповідність діяльності посадових осіб держави цілям, принципам та механізмам дер-

жавної політики у сфері забезпечення національної безпеки, визначеними Конституцією України та чинним законодавством;

- правовому — підготовка законодавчих актів, міжнародних договорів та угод;
- фінансовому — контроль бюджетних витрат, рух та розподіл коштів, поточні та додаткові витрати;
- управлінському — відповідність внутрішньої організації й режиму функціонування національному законодавству.

За умов розвиненої демократії саме громадянське суспільство виступає ініціатором удосконалень та демократичним контролером основних напрямів державної політики з питань національної безпеки. Серед них:

- створення дієвих, у тому числі судових, механізмів захисту конституційних прав людини та основних свобод;
- забезпечення політичної стабільності, громадянського миру та взаєморозуміння в суспільстві, запобігання проявам екстремізму;
- забезпечення прозорості в діяльності державних органів, прийнятті державно-управлінських рішень, інформованості населення, зміцнення на цій основі його довіри до владних інституцій;
- формування й удосконалення політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних засад етнопонаціональної стабільності, відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей;
- забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України [5].

Як суб'єкт демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони на рівні інституцій громадянського суспільства сьогодні можна розглядати: органи місцевого самоврядування; органи самоорганізації населення; політичні партії; громадян України та громадські організації; позасистемні елементи. Їх діяльність має здійснюватися відповідно до чинного законодавства України та на основі дотримання таких основних принципів, як: законність; дотримання прав і свобод громадян; централізоване управління; координація та взаємодія із силовими структурами; самостійність; відповідальність за забезпечення національної безпеки; стимулювання суб'єктів; компетентність; конфіденційність; корпоративна етика; ефективність.

Законом України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" у межах повноважень, визначених Конституцією і законами України (ст. 18), органи місцевого самоврядування [6]:

- контролюють хід допризовної підготовки, відбір військовими комісіями громадян призовного віку на військову службу;
- забезпечують виконання законодавства щодо дотримання прав та соціальних гарантій громадян, які можуть бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнені з військової служби, та членів їхніх сімей;

— сприяють розташованим на відповідній території підрозділам Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронним органам у виконанні покладених на них завдань;

— мають право заслуховувати доповіді посадових осіб органів управління Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території регіону, про виконання вимог законодавства щодо правового та соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, пенсіонерів та членів їхніх сімей;

— здійснюють контроль за дотриманням у розташованих на території регіону військових частинах, органах та закладах Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органах земельного, податкового, господарського, трудового, житлового законодавства та законодавства з питань охорони довкілля;

— узгоджують — з точки зору забезпечення безпеки громадян — плани проведення на території регіону військових навчань та інших заходів, пов'язаних з участю і присутністю великої кількості людей;

— розробляють оперативні плани і забезпечують взаємодію органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій і відповідних структур військового управління під час виконання завдань територіальної оборони;

— отримують від керівництва дислокованих на території регіону військових частин і підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань необхідну інформацію про загрозу або масштаби забруднення довкілля радіоактивними, отруйними та іншими небезпечними речовинами внаслідок аварій на військових об'єктах або з військовою технікою, а також щодо наявності й можливостей сил, засобів і ресурсів на підпорядкованій території для організації узгоджених дій у надзвичайних ситуаціях;

— інформують громадськість, у тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність у вирішенні завдань, пов'язаних з національною безпекою і обороною, боротьбою із злочинністю.

Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" також визначаються досить широкі повноваження місцевих рад та їх виконавчих органів щодо діяльності правоохоронних органів. Зокрема до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад віднесено: заслуховування звітів начальників органів внутрішніх справ про стан боротьби зі злочинністю і керівників місцевої поліції про стан громадської безпеки та охорони громадського порядку на відповідній території; порушення перед відповідними органами питання про звільнення з посад цих керівників у разі визнання їхньої діяльності незадовільною [7].

У цілому можна констатувати, що органи місцевого самоврядування є важливою інституцією громадянського суспільства у сфері громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони.

Згідно із ст. 19 Закону України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" [6] громадянам

України також надається право брати участь у здійсненні цивільного контролю за сектором безпеки і оборони як через громадські організації, членами яких вони є, через депутатів представницьких органів влади, так і особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника у справах захисту прав військовослужбовців або до іншого державного органу в порядку, визначеному Конституцією України (ст. 40) [8] та Законом України "Про звернення громадян" [9].

Щодо громадських організацій, то Конституція України не передбачає їх права на здійснення громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони. Хоча громадським організаціям, зареєстрованим у встановленому порядку, гарантується відповідно до Закону України "Про громадські об'єднання" [10] і статутних положень можливість:

- запитувати та отримувати в установленому порядку від органів державної влади, у тому числі від органів військового управління, інших організацій, підприємств і установ, що належать до Воєнної організації держави, правоохоронних та інших органів інформацію, яка не містить державної таємниці, з питань діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронної діяльності;

- проводити наукові дослідження з проблем військового будівництва, організації оборони, забезпечення безпеки країни, боротьби із злочинністю, проводити публічне обговорення їх результатів, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо;

- проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції відповідним державним органам для врахування в ході реформування Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави;

- брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань реформування і діяльності Збройних Сил України, інших ланок Воєнної організації та правоохоронних органів держави, проблем правового і соціального захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей;

- знайомитися з умовами служби, життя і побуту військовослужбовців;

- через суб'єкти права законодавчої ініціативи виступати із законодавчими ініціативами в галузі військового будівництва, правоохоронної діяльності, соціального захисту військовослужбовців, пенсіонерів та членів їхніх сімей [10].

Водночас Закон України "Про об'єднання громадян", що регулює діяльність громадських організацій країни, установлює, зокрема, їх право на отримання від органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформації, необхідної для реалізації їх цілей і завдань, внесення пропозицій до органів влади та ін. [11].

Відповідно до ст. 20 цього Закону для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, зареєстровані об'єднання громадян користуються правом:

- виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові та немайнові права;

- представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах;

- брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації);

- ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, що здійснюють свою діяльність у сфері забезпечення безпеки, надавати допомогу в їх створенні;

- створювати установи та організації із забезпечення безпеки;

- отримувати від органів державної влади й управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для забезпечення безпеки об'єкта;

- вносити пропозиції до органів влади й управління, що стосуються покращення стану забезпечення безпеки;

- засновувати засоби масової інформації з метою інформаційного забезпечення управління системою безпеки [11].

Як суб'єкт забезпечення демократичного контролю за безпековим сектором держави на рівні інституцій громадянського суспільства сьогодні є необхідність розглядати політичні партії. Так, Закон України "Про політичні партії в Україні" [12] гарантує партіям свободу діяльності, що передбачає, зокрема: можливість викладати публічно та обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя; брати участь в обговоренні, оприлюднювати та обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні та недержавні засоби масової інформації; вносити до органів державної влади та органів місцевого самоврядування пропозиції, обов'язкові для розгляду цими органами. Це дає змогу партіям публічно висловлювати оцінки діяльності безпекового сектору держави. Реальні ж важелі громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони політичні партії можуть мати лише у разі, коли вони представлені у відповідних органах державної влади тобто провладної коаліційної партії, тому громадський контроль над сектором безпеки і оборони з боку опозиційних партій є вкрай обмеженим.

За допомогою різних видів зворотного зв'язку, таких як цивільні установи, засоби масової інформації, офіційні та громадські форуми, інституції громадянського суспільства можуть гарантувати, що силовий сегмент держави, який забезпечує безпеку і оборону, залишається вірним своїм конституційним обов'язкам, не зловживають наданими їм правами, а відкрито та прозоро здобувають найбільшу ефективність за рахунок постійного контролю громадянського суспільства над їх політикою і діями.

У демократичних країнах ключовою складовою державної політики національної безпеки є громадський контроль за діяльністю сектору безпеки і оборони, а дієвість та ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства за процесом формування та реалізації політики безпеки є важливим індикатором стану демократичного розвитку кожної держави.

Сучасна роль громадянського суспільства у нагляді за сектором безпеки і оборони може розглядатися як

засіб зміцнення демократичних процесів шляхом залучення громадян до політичного життя держави. Повноваження інституцій громадянського суспільства в поліпшенні якості життя повинні зачіпати не тільки сферу політики, а й обов'язково сферу національної безпеки.

Як за демократичної, так і за недемократичної державної влади політика безпеки і оборони історично складалася як прерогатива провладних політичних еліт, промисловців і бізнесменів, які отримували власну вигоду, впливаючи на політиків, державних службовців та керівників системи державної безпеки або тісно взаємодіючи з ними. Природа цих еліт різноманітна, а еліти представлені в різних сферах сектору безпеки і оборони — військовій, поліцейській, розвідувальній і безпосередньо або через цивільних довірених осіб керують країною, зокрема [13]:

- еліта сектору безпеки і оборони тісно пов'язана з промисловими та економічними інтересами, що дає їй змогу формувати політичний курс держави у своїх власних, а не державних інтересах;

- цивільні провладні політики покладаються на еліту сектору безпеки і оборони, щоб зберегти свою владу;

- еліта може залучати спеціальні підрозділи підпорядкованих силових структур до внутрішньої політичної боротьби, у тому числі й для здійснення впливу на хід і результати виборів (референдумів);

- еліта може загрожувати втягування країни у воєнні конфлікти внаслідок безконтрольного продажу зброї, використання військово-транспортної авіації у "гарячих точках", зловживань серед миротворців;

- еліта сектору безпеки і оборони має можливість безпосередньо захопити владу за допомогою антиконституційного військового перевороту.

Ті самі принципи сьогодні можна побачити в дії слабких, конфліктних, недемократичних державах, де вже сформувалися неформальні угруповання "владних людей", олігархів, які, у свою чергу, замінюють звичайні органи державної влади. На противагу цьому цивільні особи мають право висловити свою думку з приводу їх безпеки, суспільства та держави, будучи її громадянами.

У деяких країнах і регіонах повноваження місцевих і національних установ є недостатніми, щоб впевнено управляти процесами реформування сектору безпеки і оборони. Безліч програм з реформування сектору безпеки і оборони все ще має тенденцію фокусуватися тільки на реформуванні самих державних установ, водночас ігнорувати залучення громадянського суспільства до цього процесу.

Громадянське суспільство стимулює демократичний процес, даючи можливість політикам зрозуміти всі верстви громадськості, чиї погляди могли б ігноруватися. Необхідні консультації і залучення кінцевих користувачів суспільних послуг у забезпечення раціонального й ефективного розміщення суспільних ресурсів. Більш того, незалежні громадські організації не можуть бути запламовані участю в діяльності політичних партій. Довіра до них з боку народу визначається незалежністю від уряду. Досвід деяких великих організацій грома-

дянського суспільства, що спеціалізуються у вирішенні окремих питань на національній та міжнародній аренах, також викликає повагу в спільноти. Такі організації, як "Міжнародна амністія" (Amnesty International) або організація "Спостереження за правами людини" (Human Rights Watch) мають хорошу репутацію на міжнародній арені, що дає їм змогу діяти на більш ніж рівних правах з урядами та міжнародними організаціями. Цей досвід є цінним ресурсом у процесі визначення курсу політики держави, оскільки він надає доступ особам, політикам і законодавцям до достовірної, незалежної інформації [14].

У країнах зі сталою демократією інституції громадянського суспільства в регламентованому законодавстві формату реалізують функції громадського контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони в напрямках:

- правовому (підготовка законодавчих актів, міжнародних договорів та угод у контексті їх впливу на реалізацію національних інтересів);

- політичному (відповідність діяльності посадовців цілям, принципам та механізмам державної політики забезпечення національної безпеки);

- управлінському (відповідність організації й режиму функціонування складових сектору безпеки національному законодавству);

- фінансовому (бюджетні витрати, розподіл коштів, поточні та додаткові витрати) [15].

На жаль, існуючий стан інституцій громадянського суспільства в Україні не повною мірою відповідає завданням ефективного громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони. Так, упродовж незалежності України представлені у Верховній Раді України політичні партії орієнтовані виключно, насамперед, на інтереси фінансово-промислових угруповань та олігархії і фактично не мають усталеної системи державницьких поглядів на політику забезпечення національної безпеки.

На сучасному етапі розвиток сектору безпеки і оборони як цілісної системи є одним із пріоритетних напрямів державної політики з питань національної безпеки України. Так, Указом Президента України від 4 берез. 2016 р. "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України" [2] визначено роль та місце суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони через:

- 1) створення правових, організаційних і фінансово-матеріальних умов для залучення громадських організацій та громадян до процесу формування і реалізації державної політики з питань безпеки і оборони, зокрема, шляхом здійснення:

- консультацій з громадськістю, громадських слухань тощо, активізації діяльності громадських рад при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади;

- матеріальної підтримки та заохочення проведення громадськими організаціями та громадянами досліджень з питань безпеки і оборони з урахуванням вимог законодавства;

- громадської експертизи проектів законів, урядових рішень, концепцій, стратегій та державних програм з питань безпеки і оборони;

2) створення умов для здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони шляхом:

- розширення формату та механізму інформування громадськості про їх діяльність та виконання покладених на них завдань;

- посилення відповідальності керівників відповідних складових сектору безпеки і оборони за своєчасне реагування на звернення громадських організацій та громадян, повідомлення засобам масової інформації про неналежне виконання ними своїх завдань і факти порушень прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та членів їх сімей;

3) сприяння участі громадських організацій у підвищенні готовності складових сектору безпеки і оборони до виконання визначених їм завдань шляхом:

- консолідації різних громадських ініціатив та рухів у підтриманні глобальної стратегії з протидії тероризму, створення багатофункціональної системи антитерористичних дій і мінімізації терористичних загроз;

- формування у громадян активної позиції протидії терористичній діяльності в будь-яких проявах, запровадження системи залучення громадськості до протидії тероризму для сприяння його виявленню та запобіганню;

- створення умов для залучення громадських організацій до військово-патріотичного виховання молоді, підготовки громадян до захисту Батьківщини;

- удосконалення законодавчого забезпечення з питань розвитку волонтерського руху в Україні, підвищення якості надання волонтерської допомоги;

- залучення громадськості до процесів розвитку складових сектору безпеки і оборони, зокрема у питаннях покращення їх соціального, медичного та матеріально-технічного забезпечення, раціонального використання державних ресурсів.

Для забезпечення демократичного цивільного контролю з боку суспільства та з метою висвітлення державної політики та стратегії забезпечення національних інтересів у сфері національної безпеки і оборони, динаміки досягнення необхідних спроможностей складових сектору безпеки і оборони з урахуванням ужитих за звітний період заходів з їх розвитку та рівня всебічного забезпечення складові сектору безпеки і оборони забезпечуватимуть видання Білих книг та інших інформаційно-звітних матеріалів публічного характеру, у тому числі на відомчих інтернет-сайтах [2].

Отже, з огляду на вищесказане спинимось на внеску, який, на нашу думку, можуть зробити інституції громадянського суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони, а саме:

- сприяти відкритому діалогу і публічним обговоренням (громадські слухання, форуми, круглі столи, конференції, збори, зустрічі з громадськістю) з питань формування та реалізації державної політики національної безпеки;

- вимагати офіційних відповідей від органів сектору безпеки і оборони на перевірки та розслідування;

- здійснювати контроль за таємними статтями оборонного бюджету;

- контролювати проведення реформ у секторі безпеки і оборони;

- забезпечувати прозорість і відповідальність у структурах сектору безпеки і оборони;

- здійснювати громадський контроль за органами державної влади та її боротьбою із корупцією в структурах сектору безпеки і оборони;

- вносити питання на розгляд органам державної влади щодо розвитку сектору безпеки і оборони;

- проводити люстрацію в структурах сектору безпеки і оборони;

- створювати демократичні платформи, які можуть впливати на політику у сфері національної безпеки та ін.

Варто зазначити, що діючи таким чином інституції громадянського суспільства нейтралізують патерналістські очікування громадян, підтримують та відтворюють демократичну політичну культуру, а також відіграють помітну роль у забезпеченні національної безпеки і впровадженні суспільної стабільності. Натомість відмова від комунікації з громадянським суспільством та його відсторонення від формування політики національної безпеки перетворює громадський сектор на альтернативу та конкурента владного сектору як у безпечовій, так і в соціальній і політичній сферах, негативно впливає на рівень підтримки владних інститутів з боку населення, підриває легітимність публічних державно-управлінських рішень та знижує готовність населення до їх виконання.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищенаведене, можна зазначити, що громадський контроль є одним із видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою.

Наголошено, що суб'єктом реалізації громадського контролю за діяльністю складових сектору безпеки і оборони є громадянське суспільство, самоврядна недержавна ланка, що є сукупністю всіх недержавних структур і фізичних осіб. Отже, під громадським контролем за діяльністю складових сектору безпеки і оборони України слід розуміти комплекс наглядових заходів що здійснюють інституції громадянського суспільства з організації та проведення інспекцій цієї сфери та посилення відповідальності керівників відповідних складових сектору безпеки і оборони за своєчасне реагування на звернення громадських організацій та громадян, повідомлення засобам масової інформації про неналежне виконання ними своїх завдань і факти порушень прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та членів їх сімей з метою контролю за додержанням чинного законодавства, дотриманням сектором безпеки і оборони конституційного порядку.

Перспективою подальших розвідок цієї проблематики є, на наш погляд, дослідження теоретичних аспектів забезпечення реалізації механізмів президентського контролю над сектором безпеки і оборони України.

Література:

1. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-пра-

вові засади): підручник / Г.П. Ситник. — К.: НАДУ, 2012. — 544 с.

2. Указ Президента України № 92/2016 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 берез. 2016 р. "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України". — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>

3. Сіцинська М.В. Громадський контроль як основна складова політики національної безпеки / М.В. Сіцинська // Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. "Дванадцяті осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 8—9 листоп. 2013 р.): [у 4 ч.]. — Хмельницький: Хмельн. ун-т. упр. та права, 2013. — Ч. 3. — С. 96—97.

4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

5. Мерніков Г. Формування політики України у сфері національної безпеки: контроль процесу громадськими інститутами [Електронний ресурс] / Г. Мерніков. — Режим доступу: www.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/12.htm.

6. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 черв. 2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/975-15>

7. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

8. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

9. Про звернення громадян [Електронний ресурс]: Закон України від 2 жовт. 1996 р. № 393/96 // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 47. — Ст. 256. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>

10. Про громадські об'єднання [Електронний ресурс]: Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

11. Про об'єднання громадян [Електронний ресурс]: Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2460-XII. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>

12. Про політичні партії в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2365-III. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

13. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.]; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2010. — 820 с.

14. Гражданский контроль над сектором безопасности: пособие для организаций граждан. общества [редкол.: Иден Коул, Керстин Эпперт, Катрин Кинцельбах]. — Женева; К., 2011. — 377 с.

15. Ситник Г.П. Національна безпека України: теорія і практика: навч. посіб. / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М.П. Вавринчук; за заг. ред. Г.П. Ситника. — Хмельницький; К.: Вид-во "Кондор", 2007. — 616 с.

References:

1. Sytnik, G.P. (2012), "State management in the sphere of national security (conceptual and legal framework)", NADU, Kiev, Ukraine.

2. Decree of the President of Ukraine (2016), "On the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine", available at: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (Accessed 12 November 2017).

3. Sitsinska, M.V. (2013), "Public control as the main component of the national security policy", [materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.], Khmelnytskyi, Ukraine, pp. 96—97.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The law of Ukraine "About the fundamentals of national security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 12 November 2017).

5. Mernikov, G. (2009), "Formation of Ukraine's policy in the field of national security: process control by public institutions", available at: www.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/12.htm (Accessed 12 November 2017).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The law of Ukraine "On democratic civilian control over the Military organization and law enforcement agencies of the state", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/975-15> (Accessed 12 November 2017).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The law of Ukraine "About local government in Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (Accessed 12 November 2017).

8. The Constitution of Ukraine (1996), available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (Accessed 13 November 2017).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The law of Ukraine "On the appeal of citizens", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (Accessed 13 November 2017).

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The law of Ukraine "About public associations", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (Accessed 13 November 2017).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The law of Ukraine "On associations of citizens", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2460-12> (Accessed 13 November 2017).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The law of Ukraine "About political parties in Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (Accessed 14 November 2017).

13. Kovbasiuk, Y.V. Troshchinsky, V.P. Surmin, J.P. (2010), [Encyclopedic Dictionary of the government], Kyiv, Ukraine.

14. Cole, E. Eppert, K. and Kincelbach, C. (2011), "Civilian oversight of the security sector: A handbook for civil society organizations", Geneva, 377 p.

15. Sytnik, G.P. (2007), "National Security of Ukraine: Theory and Practice", Khmelnytskyi, Ukraine, 616 p. *Стаття надійшла до редакції 18.11. 2017 р.*